

Володимир Калуга¹

Суспільство та держава у світлі їх функціонального навантаження як джерело незручних питань в розрізі соціального буття людини

1. Вступ

У час інформаційного буму та декларативної масової освіченості здавалося б, що не існує питань, які б не піддавалися публічному обговоренню чи то на рівні громадської думки, чи на рівні, так званого, експертного знання. Проте наявність низки парадоксів, зокрема породжених в просторі соціального буття, наводять на думку, що існує певна кількість питань або проблем, так би мовити, незручних для публічного обговорення чи осмислення. Взяти хоча б для прикладу очевидний факт, який в той же час залишається неактуальним на рівні громадського обговорення: очевидне протистоїть законному, точніше навпаки – законність зневажає очевидність. Окрім іншого йдеться про те, що явно недоброякісним чином набуті статки певної кількості «добродіїв»², оскільки їх офіційні при-

---

¹ Доктор філософських наук, доцент, професор кафедри міжнародних відносин і суспільних наук, Національний університет біоресурсів і природокористування України; kalugavl@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4744-826X>.

² Насправді олігархи та топ-чиновники (у їх випадку, умовно кажучи, вдалому) становлять лише вершину айсбергу тих, хто тяжіє до надлишкового накопичення у власному розпорядженні ліквідних ресурсів та активів, що складають або ж, так зване, національне багатство, або є набутокм інших суб'єктів господарської діяльності чи простих громадян шляхом оперування за межею законності, у т.ч. завдяки шахрайства та корупції – суть якої зводиться до перетворення чого б то було, що

бутки жодним чином не пропорційні «чесно надбаному», щонайменше державними інститутами, а часто й громадською думкою автоматично визнаються (тобто не піддаються сумніву) законними. Тоді як, кожен, хто поставить під сумнів добропорядність згаданих «добродіїв», ризикує наразитися на переслідування законом як наклепник.

Згаданий та інші, подібні йому парадокси безпосередньо пов'язані із системним спотворенням суті переважної більшості явищ, процесів, а також фактів, які становлять основу соціального буття. А оскільки має місце якраз системне, тобто цілеспрямовано спродуковане масштабне спотворення, умовно кажучи, в стилі Пауля Йозефа Геббельса³ (Paul Joseph Goebbels), то протидіяти йому практично не можливо на рівні мас. Однак індивідуальне відмежування від численних стереотипів цілком ймовірне, більше того є необхідною умовою становлення і розвитку щонайменше особистості на противагу особі як носію та виконавцю соціальних ролей, особливості

за визначенням та/або за згодою не може бути товаром, у товар. До неспівмірного власним продуктивним можливостям накопичення, як показує системний аналіз спільнот, не просто заохочує, а стимулює індивіда сама система тим інтенсивніше, чим біднішим є суспільство, народні маси якого «підсажені» на принципи тоталітарного мислення, тим самим формуючи ситуацію кругової поруки. Водночас та ж таки система, що проступає в інституті держави негласно встановлює, кому, стільки і за яких умов дозволено неправомірно накопичувати. До речі, згадана ситуація сполучена з парадоксом подвійних або й потрійних стандартів, який чудово розкриває фраза приписувана кільком неординарним особам, зокрема Беніто Муссоліні: «Моїм друзям все, усім решта – закон».

³ За рейхміністром освіти та пропаганди Німеччини Павльом Геббельсом в масах та поколіннях закріпився імідж підступного маніпулятора та віртуозного пропагандиста. Можливо тому саме йому приписують ідею про дієвість масштабної нахабної брехні без акцентування на тому, хто саме є автором і «оператором» колосальних маніпуляцій масовими стереотипами. Між тим, дослідники «продуктів» інтелектуальної активності Геббельса стверджують, що поширений вислів: «Чим нахабнішою є брехня, тим охочіше їй вірять» є, так би мовити, витяжкою з, щоб не сказати квінтесенцією Mein Kampf Адольфа Гітлера і стосується вона насамперед іудеїв та мордихаїстів (Herschel Levi Mordechai). Водночас за основу ж розхожого в масах вислову може послугувати низка цитат, зокрема: «Ці пани [«...серед авторів вказаних чи не найбрудніших творів дев'ять із десяти – іудеї» (Gitler, 1992, р. 45)] відштовхувалися від розрахунку, що чим нахабніша брехня, тим швидше тобі повірять. Посередні люди швидше вірять великій брехні, аніж маленькій. Це відповідає їх примітивній душі» (Gitler, 1992, р. 134–135).

чи специфіка яких, знову ж таки, значною мірою обумовлюється набором тих чи інших стереотипів.

Тому, очевидно, не зайвими були, є і будуть спроби спростувати ті чи інші стереотипи, аби у такий спосіб сприяти, умовно кажучи, соціальному розкріпаченню тих, хто відчув смак свободи як стану буття, сполученого зі спроможністю бути самому собі причиною. Як, до речі, далеко не зайвим буде хоча б зафіксувати увагу більшості та відкрити очі окремим зі спільноти на ще один парадокс, котрий став не просто нормою, а визначальним принципом поточного існування цивілізованого представника виду *Homo Sapiens*: логічне деактуалізує послідовне. При цьому, як невідворотно свідчить життя, особливо яскраво на прикладі інформаційних війн, логіка у поточній взаємодії та спілкуванні виявляється не стільки сукупністю моделей системного мислення у філософському та/або науковому її розумінні, скільки інструментом «продавлювання» суб'єктом, умовно кажучи, зручної йому ідеї чи підбору зручних пояснень шляхом маніпулювання фактами та аргументами. Тоді як, послідовність у спрощеному трактуванні передбачає відповідність між міркуваннями, оприлюдненим текстом щодо них, та діями, які витікають зі сказаного. Тобто послідовність не терпить жодних подвійних чи й потрійних стандартів, тоді як логіка «обслуговує», якщо вдається до мовної форми, «соціальну гнучкість» або здатність «крутитися».

У контексті ж цієї статті увага зосереджена насамперед на осмисленні стереотипів щодо суті суспільства, держави, закону та права, їх місця і ролі в бутті конкретної людини. Очікується, що означена спекулятивна практика виявиться досить сприятливою щодо нарощування рівня самоусвідомлення та ефективності соціальної активності певної частини представників спільноти. Зазначені вище моменти становлять провідну мету даної спроби висвітлити альтернативний погляд на окремі зрізи соціальної дійсності, зокрема соціальні інститути.

Про суспільство, державу, закон, право та інші супутні їм чи дочітні до них феномени сформовано низку знакових ідей (теорій), зокрема предтечами філософської думки західноєвропейського штибу, насамперед Платоном та Аристотелем; представниками німецької класичної філософії, особливо Гегелем; емпіризму, зокрема у вико-

нані Джона Локка; позитивізму; марксизму, особливо родоначальником цієї течії Леві Мордихаєм, та інших світоглядних течій, а також «спродуковано» велику кількість текстів, суть яких здебільшого зводиться до набору доречних, а часто й недолугих коментарів. Що ж до спроб переглянути стереотипи і тим самим відмежуватися від них, то опорою для переосмислення послугували окрім інших Кантова теорія пізнання та етика; Гайдеггера фундаментальна онтологія; культурологічні розвідки, особливо у виконанні Мірче Еліаде (Mircea Eliade) та Жана Боріяра (Jean Baudrillard); роздуми яскравого представника економічної думки в руслі монетаризму Джона Кейсі; ідеї Ніколо Макіавеллі в розрізі цинічного прагматизму; Веберівська аналітична соціологія, зокрема в контексті осмислення особливостей впливу ідеї на соціальні процеси, у т.ч. і державотворчі; політична філософія Ханни Арендт (Hannah Arendt), Поля Рікера (Paul Ricoeur) та інших – це якщо мова йде про, так званий, західноєвропейський стиль і спосіб мислення. Потужний емоційний заряд як своєрідний стимул до переосмислення основ соціального буття закладений в художніх, зокрема антиутопічного характеру авторства Джорджа Орвелла (George Orwell), Андрія Платонова (Климентова), а також ідеологічно зарядженого характеру творів, у т.ч. Павля Геббельса (Paul Joseph Goebbels) та Адольфа Гітлера (Adolf Hitler).

Про те подібний перегляд, якщо й був би можливим загалом, то досить несуттєвий без поштовху та вектору, що його надає знайомство із езотеричною думкою, зокрема суфізмом (Ідріс Шах, Назір аль-Казвіні, Кіліді та інші), дзен-буддизмом (Росі Дзіо Сасакі), шаманізмом, особливо у викладі Карлоса Кастанеди та Мішеля Дж. Харнера, гностицизмом, приміром, у розрізі апокрифічних текстів, у т.ч. апокрифічних Євангелій, каббалістичною⁴ думкою, зокрема у викладі Олександра Рибалки тощо.

Очевидно, основу всякого дослідження, зведеного на цікавості, складає спостереження – тяжіння відкрити існування як воно є, як воно відкривається безпосередньо сприйняттям. Бажання чи необ-

---

⁴ «Закони і переповідання, що не згадуються безпосередньо в писаній Торі, однак такі, що стали частиною єврейської традиції, називаються каббала ле-Моше мі-Сінай – «отримане Мойсеєм на Сінаї». До речі, в самому Талмуді це слово [каббала] досить часто вживається в значенні «традиція» (Рыбалка, 2006, с. 10).

хідність поділитися набутками спостереження з іншими не можливо реалізувати поза інтерпретацією та/або герменевтикою – тяжінням кодифікувати власні переживання за посередництва контексту таким чином, аби вони стали доступними для осмислення іншими. Тяжіння співвіднести власні переживання та судження з приводу чого б то було із судженнями інших з приводу того ж таки предмету неодмінно передбачає аналіз в різних його варіаціях та аспектах від дедукції та індукції до компаративізму. З іншого боку, оскільки феномени суспільства, держави, права абощо не відкривається людині у її безпосередньому сприйнятті за посередництва органів чуття, ключовим засобом їх відтворення як елементів (соціального) буття (людини) є спекуляція, відповідно ключовим методом дослідження згаданих як і будь-яких інших, принаймні, так званих, абстрактних феноменів є спекулятивний метод. Останній, аби бути системно дієвим, неодмінно спирається на герменевтику у різних її варіаціях у відповідності до особливостей організації пізнавальних процесів суб'єкта. Зрештою акцент щодо досягнення світу, людини, а також їх проявів та/або елементів робиться на послідовності – властивості і водночас здатності дотримуватися нерозривної єдності та взаємобумовленості поміж міркуваннями, озвученими ідеями та діями, себто помисленим, сказаним, вчиненим. При цьому логіка розглядається і застосовується лише як обмежений метод конструювання висновків в ході здійснення аналізу та синтезу, дедукції та індукції тощо. Згадані методи послуговували формуванню цілісного бачення предмету даної статті. Понад згадані методи опору дослідницької діяльності склали здоровий глузд⁵, критичне мислення⁶ та смак⁷

⁵ «В якості механізму, що забезпечує порозуміння між членами спільноти, створюючи спільну платформу для обміну міркуваннями, вслід за Кантом, Г. Арендт визначає здоровий глузд (*sensus communis*). Вона виходить з кантівської тези про те, що суб'єктивний принцип, який лише через відчуття, а не через поняття, однак на рівні всезагальної значущості визначає, що подобається і що не подобається» (Калуга, 2008, с. 135).

⁶ «Критичне мислення згідно з Кантом та Сократом, пропонує себе для вільної та відкритої експертизи. Це значить, що чим більша кількість експертів, тим краще» (Arendt, 1982, р. 39).

⁷ «Головною ознакою соціабельності людини є її здатність розмірковувати. Ця здатність пов'язується зі спроможністю індивіда мати справу з одиничним,

як ключові «фільтри» інтелектуальної та творчої активності суб'єкта.

2. Функціональний підхід як ключ до продуктивної активності

Освітня практика, наукова та публічна активність, спостереження за поточними подіями або ж яскраво демонструють той факт, що у переважній більшості випадків не лише на рівні побуту, але й в науковому обігові суб'єкти спілкування вкладають поверхневий зміст у використовуваних ними терміни та поняття. Йдеться про те, що на прохання розкрити, який саме зміст співрозмовник вкладає у те чи інше вживане ним поняття, він губиться, а далі вдається до розмитих визначень, так би мовити, по пам'яті або ж звертається за підказкою до сучасного бога – Google чи іншої пошукової системи. Таким чином виявляється, що, не усвідомлюючи того, як маси загалом, так і кожен конкретний індивід «підсаджений» на глибоке переконання, що більшість понять і термінів, представлених у широкому, на протигагу вузькопрофесійному, обігові нібито само собою зрозумілі. Тоді як, згаданий факт є або безпосередньою причиною, або дотичний до низки, образно кажучи, людинозневажливих аспектів буття і життєдіяльності сучасника. А саме, по-перше, різночитання понять і термінів, себто довільна поверхова інтерпретація їх змісту наповнює існування людини численними конфліктами. Не даремно ж з даного приводу Рене Декарт зазначав: «Правильно вживайте слова, і ви звільните світ від половини непорозумінь». По-друге, системне нищення паростків критичного мислення, що проявляється зокрема у бездумному прийнятті як масами на рівні громадської думки, так і чи не кожною конкретною особою як істинних низки теорій, на основі яких формується уявлення про норми та правила соціального буття і активності людини, перетво-

---

оскільки: “Здатність до судження має справу з специфічними явищами, які як такі містять дещо випадкове по відношенню до універсуму” (Arendt, 1982, р 13). Інакше кажучи, людині властиво вести бесіду навколо одиничних, специфічних явищ, пропонуючи до уваги своїх опонентів власні міркування, що не витікають із універсальних законів. Таким чином людина демонструє власну здібність проявляти смак, що є “відчуттям задоволення на основі споглядання” (Arendt, 1982, р. 32), яке претендує на інтерсуб'єктивну значимість» (Калуга, 2008, с. 80).

рює сучасника на безініціативного, позбавленого власного бачення щодо ключових факторів його існування соціального болванчика – реалізатора чужих проектів стосовного нього, на протигагу своїм проектам стосовно себе. По-третє, поверхнева визначеність зі змістовним навантаженням понять, котрі відсилають до явищ, процесів та інститутів соціального буття, робить суб'єкта мало ефективним, а іноді контрпродуктивним в різних напрямках своєї діяльності. Зрештою сучасник себе знаходить в таких умовах та обставинах, які, м'яко кажучи, малосприятливі для його становлення і розвитку як особистості та індивідуальності, носія і агента високих чеснот.

Ключем до наявного становища сучасника, на стільки це можна прослідкувати, є стійке переконання, що за допомогою пізнання можна установити суть чого б то було, що стає об'єктом дослідницької цікавості, у т.ч. ті прояви буття, котрі жодним чином не відкриваються за посередництва органів чуття, а тільки завдяки спекуляції. І це попри те, що впродовж століть мислителі, що належать до різних культур, кожен по-своєму наголошував на принциповій неможливості за допомогою пізнання встановити суть чого б то було. До прикладу взяти хоча б Платонову ідею про печеру, в якій, спостерігаючи за тінями всередині печери, людина намагається таким чином сформулювати «знання»⁸ про світ, або обґрунтовану Кантом версію про «річ у собі». Про явну обмеженість пізнання стверджує також Гайдеггер: «Швидше за все, пізнання наділене тільки можливістю приховувати те, що від початку відкрито в непізнавальній діяльності»⁹.

То й же таки Гайдеггер у своїх міркуваннях опосередковано окреслює вихід з наявної дилеми: яким чином пізнається щоб то було, якщо пізнання неспроможне встановити суть чого б то було. Оскільки, на його думку: «Доповнивши сенсигельні якості речі ціннісними

---

⁸ В стані буденного (поточного) усвідомлення, що спирається на неконтрольований вольовим чином внутрішній діалог, людина оперує винятково уявленнями на рівні теорії, більшу частину з яких вона автоматично за посередництва сліпої віри доводить до статусу, так званого, знання. Сліпа віра проявляється як безапеляційне сприйняття тверджень авторитетів, котрими можуть бути від громадської думки до диктора на TV, як беззаперечну істину.

⁹ Хайдеггер М. (1998). Прологомени к истории понятия времени. Томск: Водолей. С. 127.

предикатами, ми могли б доконечно визначити практичну річ, тобто річ, як вона першопочатково виявляє себе в світі»¹⁰, то саме зосередження уваги на ціннісних предикатах чого б то було дозволяє встановити настільки і як саме ті чи інші явища, процеси, речі задовольняють ті чи інші потреби або очікування, або ж які місце і роль відіграють у життєдіяльності суб'єкта, а в концентрованому варіанті – яку функцію виконують. Таким чином зосередження уваги на виявленні і дослідженні функцій, які що б то було виконує в життєдіяльності суб'єкта, можна ідентифікувати як функціональний підхід.

Аби функціональний підхід не відривав суб'єкта від реальності, важливо враховувати, що основу будь-якого світогляду, будь-якої впорядкованої системи теоретичних уявлень¹¹ становлять міфи, оскільки «Міф оголошує про появу нової космічної ситуації чи головної події. Отже, він завжди є розповіддю про творення: він розповідає, як щось сталося, як воно почало бути. Ось чому міф рівнозначний онтології: в ньому йдеться лише про дійсне, про те, що справді відбулося, що проявилось цілком»¹². В межах класичних наук такі міфи набирають вигляду аксіом – тверджень, істинність яких принципово не можливо ані довести, ані спростувати з огляду на обмеженість пізнавальних можливостей людини, водночас зміст яких приймається і визнається як базовий для подальших теоретизувань.

3. Спільнота як перманентно самовідновлювана система

Тож, якщо мова йде про суспільство, а воно розглядається насамперед в розрізі соціології, то в основу формування цілісного уявлення

¹⁰ Там. С. 190.

¹¹ Насамперед йдеться про науку та філософські доктрини, рівно як і про релігію, ідеологію абощо. При цьому слід заважити, що «Наука – упорядкована сукупність фактів, виявлених експериментальним шляхом або набутих іншим способом і верифікованих на практиці, у тій чи іншій сфері людської активності, уявлення про природу та причинність яких (фактів) представлено у вигляді конкурентних поміж собою гіпотез та/або теорій» (Калуга В.Ф.). «Теорія – це коли все відомо, але ніщо не працює. Практика – це коли все працює, але ніхто не знає чому. Ми ж поєднуємо теорію і практику: нічого не працює... і ніхто не знає чому!» (А. Анштайн).

¹² Мірча Еліаде. (2001). Мефістофель і андроген. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи». С. 51.

про нього з позицій функціонального навантаження достатньо покласти дві аксіоми. Перша: до існування відразу виникає певна кількість людей. Останнє передбачає, окрім іншого, що ані людина не є похідною від спільноти, ані спільнота не є похідною від людини. Тобто спільнота та людина є взаємообумовленими фактами буття. Принаймні людству невідомі факти становлення та існування людини поза людською спільнотою. Вимушена самотність при цьому не позбавляє людини присутності інших, оскільки внутрішній діалог не припиняється. Друга: люди поміж собою різняться кількісними параметрами ідентичних якостей. Це передбачає, що люди є носіями різних потенціалів. Різниця ж потенціалів породжує напругу між елементами, що в людській спільноті ідентифікується як симпатія/антипатія, а з іншого боку, влада. Згадана різниця потенціалів приводить в рух соціальні одиниці та вибудовує специфіку взаємодії між ними, а також до певної міри визначає «місце під сонцем» кожного індивіда.

З точки зору організації функціонування спільноти, аби та успішно підтримувала своє існування в поколіннях, забезпечуючи виробництво ключового «продукту» – соціальної одиниці (від індивіда до особи, особистості, індивідуальності) достатньо підтримувати непорушними два принципи: перший – розподіл функцій; другий – кооперації зусиль, тобто оптимальним чином поєднання оптимально виражених якостей. Чи не найяскравішим прикладом кооперації зусиль на основі розподілу функцій є зачаття і народження дитини.

Щодо суспільства, котре на противагу племені чи полісу, є досить чисельним і додатково керується закономірністю великих чисел, розподіл функцій та кооперація зусиль насамперед прослідковується на рівні, умовно кажучи, цехів, тобто продуктивних колективних одиниць суспільства: чи то фабрик і заводів, чи освітніх закладів, чи організацій, що надають послуги, абощо. Відтак спільнота, наразі суспільство є самодостатнім у своєму існуванні, якби не одне але.

4. Джерело небезпеки для спільноти та механізм його нейтралізації

Небезпеку для спільноти, підриваючи її стабільність з середини, становить радикальне зло. Феномен радикального зла у своїй філософській концепції висвітлив чи не в перше у контексті сучасної домінантної світоглядної парадигми Кант. Якщо вдатися безпосередньо до аналізу його роботи «Релігія в межах розуму», де він, окрім іншого зазначає, що «слабкість людської природи щодо вад не можна назвати поганою, якщо цю схильність сприймати в її буквальному розумінні, а саме як схильність (суб'єктивний принцип максимум) сприймати погане як погане, а радше як збочення серця... Це [слабкість людської природи] може співіснувати поряд з волінням до добра та виникає внаслідок слабкості людської природи, котра недостатньо сильна, аби дотримуватися прийнятих нею принципів у поєднанні з її обмеженістю щодо здатності розрізняти джерела (навіть ненавмисні дії) одне від одного відповідно до моральних принципів»¹³, то радикальне зло (нім.: *das radikal Böse*) можна в сухому залишку представити як схильність людини надавати собі право винятку.

Будучи за визначенням практично безсилою протидіяти або цілком контролювати прояв притаманної їй схильності надавати собі право винятку¹⁴, буденна людина¹⁵, не бажаючи саме того або й,

---

¹³ Кант І. (1980), Релігія в пределах только раз ума. Трактаты и письма. М.: Наука. С. 124.

¹⁴ Схильність, а в даному випадку це ще може виявитися й своєрідною тенденцією, надавати собі право винятку, що притаманне людині як соціальній істоті, явно її (людину) якісно різнить від інших, відомих людині соціальних істот, оскільки жодній іншій соціальній істоті така схильність не притаманна, принаймні не була виявлена як притаманна.

¹⁵ Буденна людина – один із станів буття людини, в якому себе впродовж свого існування віднаходять практично усі сучасники за дуже малим винятком. Іншим показовим станом можна вважати цілісну людину, тобто таку, що цілком прийняла себе у множині усіх своїх можливих проявів. Різні культури знають також просвітлених або пробуджених чи святих – це стан людини поза будь-якою зумовленістю: світом, іншими, бажаннями абощо.

навіть, не усвідомлюючи того перманентно ставить під загрозу дотримання згаданих вище двох ключових принципів функціонування спільноти, а отже й існування спільноти.

Аби нейтралізувати загрозу, що її становить радикальне зло, формується і функціонує певний механізм залежно від стану спільноти. Якщо мова йде про плем'я, то таким механізмом є табу. Гарантом дієвості табу є містичне начало, що асоціюється з племінними богами. На рівні поліса згаданим механізмом, очевидно, є слава як право на безсмертя. Гарантом дієвості слави є честь¹⁶ та гідність¹⁷ як вищі чесноти. А щодо суспільства, то механізмом, що забезпечує його від руйнування під тиском радикального зла, є держава. Відповідно гарантом дієвості держави, швидше за все, є своєрідне явище кругової поруки, оскільки спираючись саме на кругову поруку обмежене коло наділених дійсною владою, зведеною на величезному розриві між потенціалами, породженими колосальними матеріальними статками обмеженого кола «обраних»¹⁸ з одного боку, та дрібними або й мізерними (залежно від того соціально-правове чи тоталітарне суспільство) статками в перерахунку на індивіда, що належать масам, «обрастають» своєрідним імунітетом, що гарантує їм «буття понад законом». Тобто ті, хто входять до обмеженого

---

¹⁶ Честь – властивість людини слідувати власному покликанню без того, аби знати його, лише спираючись на внутрішні відчуття та переконання. Окрім того, саме відчуття честі стоїть за здатністю уникати спокуси присвоювати собі вигадані покликання або ж спотворювати до непізаного власне покликання. Сталося так, що честь як чеснота набула адресність, тобто здебільшого приписується людям, що мають справу зі зброєю та насиллям або представляють «мундир» чи «цех» (Калуга, 2010, с. 51).

¹⁷ Гідність – здатність людини тяжіти до власної цілісності, обстоювати її в умовах перманентного процесу змасовлення, знеособлення та зациклення на задоволенні гіпертрофованих або рафінованих умовно вітальних потреб і бажань. Оскільки буденна людина практично позбавлена можливості усвідомлювати власну цілісність, гідність природно ідентифікується як вище, можна сказати, інтуїтивне відчуття (Калуга, 2010, с. 51).

¹⁸ Під колом «обраних» розуміється сучасна, так звана, фінансово-політична еліта, однак сам термін еліта несе позитивний емоційний заряд, тоді як природна елітарність сильних світу цього, що найменше викликає глибокий скепсис. З іншого боку за вживанням терміну «обрані» криється відсилання ймовірних носіїв певних артефактів, завдяки наявності яких їх носіям вдається направляти світові процеси в певне русло.

кола «обраних» можуть бути певні, що до них не будуть застосовані норми суспільного існування на рівні з рештою представників спільноти.

Таким чином основна функція держави – це обмеження прояву радикального зла на рівні мас, себто громадян та усіх, хто перебуває під юрисдикцією держави. Спосіб, у який відбувається реалізація ключової функції державного механізму – це легалізація і легітимація права обмеженого кола «обраних» нав'язувати норми та правила як спільного, так і тією чи іншою мірою приватного існування та активності в соціальному просторі іншим за посередництва закону і підзаконних актів. Відповідно закон в усьому своєму різноманітті є нічим іншим як засобом упорядкування та стабілізації соціальних позицій і відносин поміж елементами спільноти з огляду на інтереси кола «обраних». Що ж до засобів легітимації, тобто набуття визнання масами або хоча б за їх мовчазної згоди щодо «правил» гри, то вони різні залежно від особливостей культури, починаючи від духовного авторитету, завершуючи примусом чи й насиллям. При цьому, окрім інших лакмусовим папірцем щодо рівня, так би мовити, лояльності до людини того чи іншого політичного режиму, притаманного державному механізму, є усвідомлення критичною масою представників спільноти того чи іншого співвідношення між законом та правом. Якщо закон та право ототожнюються, то це ознака тоталітарної держави. Коли ж між законом та правом встановлені неспростовні розмежування, а право при цьому визнається первинним щодо закону, то це ознака щонайменше правової, а очевидно, і соціальної держави.

Задля прояснення відмінності між законом та правом, а також встановлення їх співвідношенням слід звернутися до атрибутів самої людини, оскільки саме остання є суб'єктом закону та права. Ключовим атрибутом людини є її природа. Якщо людина – це форма живого без того, щоб існувала хоч якась можливість пізнати чим є людина, то природа людини – це те, що робить людину саме людиною на відміну від будь-якої іншої істоти, кожній з яких притаманна саме її природа. Право у такому разі – це те, що витікає з природи людини, безпосередньо розкриває її грані і стани. У такому разі порушення права – це у той чи інший спосіб заперечення

чення або спростування самої природи людини. Приміром, взяти хоча б право на життя у контексті Локкової договірної теорії держави (теорії лібералізму), якщо позбавити людину цього права, то людина перестає бути людиною, бо стає трупом. Якщо позбавити людину права на свободу слова, нівелюється особа як один із станів природи людини тощо.

Що ж до законів, то вони співвідносні зі становищем людини. Ідея становища людини належить Ганні Арендт (Hannah Arendt). Вона розкриває суть становища людини таким чином: «...не те саме, що й природа людини, а сума всієї людської діяльності і спроможностей людини, які відповідають становищу людини, але не є чимось, що подібне до людської природи»¹⁹. Інакше кажучи, становище людини або в іншій інтерпретації з огляду на оригінальний термін «the human condition» – обставина людяності є такою обставиною та/або умовою, наявність яких зумовлює чи гарантує існування людини як такої. Тобто такої людини, якою її здатний сприймати і розуміти будь-який індивід в її цілісному розмаїтті чи інтуїтивному схопленні. До обставин становища людини за Ганною Арендт відносяться народжуваність, приземленість, множинність та смертність. А ще до переліку обставин слід віднести сексуальність як протообставину, оскільки «...Сексуальність є однією з найзагадковіших та невід'ємних ні за яких умов обставиною людського існування. Загадковість феномену сексуальності попри його оманливу зрозумілість та простоту, очевидно, зумовлена безпосередністю сексуальності, її первинністю стосовно людського мислення»²⁰.

Відтак сексуальність, швидше за все, є своєрідним сполучним началом або мостом, а ще точніше посередником²¹ між природою та становищем людини. У той же час природа людини сполучена

---

¹⁹ Arendt H. (1998). *The Human Condition*. – The University of Chicago Press – 2nd Edition. P. 23.

²⁰ Калуга В.Ф. (2011). *Приречена сексуальністю. Проблема ідентичності людини з огляду на її сексуальну природу*. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М. С. 403.

²¹ З функціональної точки зору посередник – те що водночас об'єднує та розмежовує; сприяє одночасному встановленню унікальності та спільності. Наприклад, мова є посередником, оскільки дозволяє порозумітися співбесідникам та водночас кожному засвідчити свою осібність, себто унікальність.

з правом, становище людини із законом, а сексуальність з ієрархією цінностей. Як наслідок, посередником між правом та законом є ієрархія цінностей: залежно від особливостей ієрархії цінностей право проступає в соціальному середовищі через ту чи іншу систему законів. Закони ж своєю чергою виказуються властивості та характеристики держави або інших механізмів обмеження прояву радикального зла. Своєю чергою, умовно кажучи, якість держави виказує особливості буття відповідного їй суспільства. Останнє, окрім іншого, наштовхує на думку, що не суспільство формує ієрархію цінностей, а навпаки, задана ієрархія цінностей моделює суспільство, аналогічно тому як ДНК програмує анатомію та фізіологію організму.

5. Висновки

Перше. Численна кількість парадоксів як обставин існування людини, що не підлягають розв'язанню чи спростуванню, з іншого боку, поверхневе усвідомлення змісту переважної більшості понять, що позначають собою процеси, явища, речі, особливо абстрактні, свідчить про те, що домінуючий спосіб існування сучасної людини – соціальний анабіоз, так би мовити, стан сну свідомості. Останнє означає, що сучасна людина у поточному існуванні здатна лише поверхово відображати дійсність, зосереджуючи увагу лише на її, дійсності, тінях, себто на найгрубіших проявах.

Друге. Суттєво обмежена здатність сучасника відображати дійсність як вона є, по-перше, робить його надто вразливим до маніпулятивних впливів, а отже перетворює на заручника стороннього від нього наміру чи волі; по-друге, зводить ефективність переважної більшості видів активності до мінімуму. Таким чином індивідуальне становлення та розвиток настільки уповільнюється, що переважна більшість нині існуючих людей часто навіть не сповна відбуваються як особи, а щодо особистості та індивідуальності, то їх паростки іноді навіть не пробиваються. Таким чином посередність стає нормою, більше того – ідеалом сучасного світу.

Третє. Оскільки лівова частка сучасного населення Землі неспроможна організувати та підтримувати у функціональному стані

простір власного буття і діяльності та/або реалізувати свій проект стосовно себе, то, очевидно, існують та діють сторонні щодо мас центри, вони ж є суб'єктами національного або й світового впливу, які організують і направляють маси. Вони, центри впливу, визначають, що, де, коли і як відбуватиметься у державі, і іншому, глобальному, випадку – у світі, попередньо підсаджуючи маси на ту чи іншу ідеологію, визначаючи основи індивідуальної та колективної ідентичності насамперед завдяки формуванню історіографії – лінійно прописаного поступу суб'єктів історії, якими найчастіше виявляються державні та релігійні формування.

Четверте. Основу ідентичності складає історія – оповідь про самого себе чи іншого, сформована оточенням та прийнята або несповна прийнята індивідом як власний набуток. Те ж саме стосується колективної ідентичності, – так званої, національної, якщо мова йде про державні утворення, та світової, якщо мова йде людство²². А оскільки «відомо, що історія переможених пишеться переможцями – беззаперечний закон»²³ водночас курс світової історії практично ідентичний для усіх освітніх закладів та наукових кіл незалежно від континенту чи культури, то виникає низка закономірних питань: Хто той «переможець», що пише світову історію, приховуючись за численною гвардією, іронізуючи, трударів пера?; Хто той переможений, для кого пишеться історія його поневірянь? Які цілі переслідує та чим керується, умовно кажучи, тіньовий режисер соціального буття людини?

П'яте. Ані природа, ані спільнота принципово не можливі без ієрархії – стрижня, навколо якого формується «тіло» природи або спільноти. Відтак спільноти різняться поміж собою ієрархіями цінностей, попри те, що можуть сповідувати ідентичні цінності, зокрема, так звані, загальнолюдські цінності та/або чесноти. Ієрархія цінностей виступає первісною щодо ієрархії соціальної та визначає

---

²² «Людство – інтегрований простір, умова і обставина становлення людської ідентичності: особи, особистості, індивідуальності. Частина Природи та Буття, що виокремила себе з цілого і перемістила в штучну сферу власного існування – культурний і разом з тим цивілізований простір» (Калуга, 2018, с. 22).

²³ Балабуха Андрей. (2005). Когда врут учебники истории. Прошлого, которого не было. Яуза, Эксмо; Москва. С. 78.

який саме критерій/критерії покладаються в основу розшарування спільноти, а отже і носії яких виражених якостей опиняться на вершині соціальної ієрархії, тобто потраплять до кола «обраних». Що ж до сучасного, умовно кажучи, прозахідного світу, домінантною світоглядною парадигмою якого є іудохристиянство в усій множині його течій, що доповнюють і ідеологічно компенсують одна одну, то практично найвищими цінностями виявилися життя та безпека, а далі достаток. Як наслідок цінність пересічної людини звелася до статусу витратного матеріалу. Хоча цей факт не те щоб навіть приховується, а замовчується як не зручний поряд з низкою інших незручних фактів.

Література

- Балабуха Андрей. (2005), Когда врут учебники истории. Прошлое, которого не было. Яуза, Эксмо; Москва.
- Гитлер А. (1992), Моя Борьба / перев. Карла Радека. Москва: Т-Око.
- Калуга В.Ф. (2008), В пошуках шляху із пастки утилітарного світу: ірраціональні чинники облаштування спільного світу як альтернатива засиллю приватного інтересу та надуманого раціоналізму. К.: Міленіум.
- Калуга В.Ф. (2010), Екологія свідомості. К.: Міленіум.
- Калуга В.Ф. (2011), Приречена сексуальністю. Проблема ідентичності людини з огляду на її сексуальну природу. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.
- Калуга В.Ф. (2018), Основи світової політики: навчальний посібник. К.: Редакційно-видавничий відділ НУБіП України.
- Кант И. (1980), Религия в пределах только раз ума. Трактаты и письма. М.: Наука. С. 78–278.
- Мірча Еліаде. (2001), Мefістофель і андроген. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи».
- Рыбалка А. (2006), Путеводитель по миру каббалы. М.: «Мосты культуры».
- Хайдеггер М. (1998), Пролегомены к истории понятия времени. Томск: Водолей.

- Marszałek-Kawa J., Plecka D., Hołub A. (2018), *Social Security. Selected Aspects*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Arendt Hannah. (1982), *Lectures on Kant's Political Philosophy*. – The University of Chicago Pres, Chicago.
- Arendt H. (1998), *The Human Condition*. – The University of Chicago Press – 2nd Edition.

References

- Arendt H. (1998), *The Human Condition*. – The University of Chicago Press – 2nd Edition.
- Arendt Hannah. (1982), *Lectures on Kant's Political Philosophy*. – The University of Chicago Pres, Chicago.
- Balabukha Andrey. (2005), *Kogda vrut uchebniki istorii. Proshloe, kotorogo ne bylo [When the history books lie. The past that was not] / A. Balabukha; Yauza, Eksmo; Moskva. [in Russian]*.
- Gitler A. (1992), *Moya Bor'ba [Mein Kampf] / perev. Karla Radeka. – Moskva: T-Oko. [in Russian]*.
- Kaluha V.F. (2018), *Osnovy svitovoji polityky: navchalnyj posibnyk [Fundamentals of world politics: a textbook]. – K.: Redakcijnno-vydavnychyj viddil NUBiP Ukrainy. [in Ukrainian]*.
- Kaluha V.F. (2011), *Pryrechena seksualnistju. Problema identychnosti ljudy ny z oghljadu na jiji seksualjnu pryrodu [Doomed sexuality. The problem of human identity given its sexual nature]. – Nizhyn: Vydavecj PP Lysenko M.M. [in Ukrainian]*.
- Kaluha V.F. (2010), *Ekologhija svidomosti [Ecology of consciousness]. – K.: Milenium. [in Ukrainian]*.
- Kaluha V.F. (2008), *V poshukakh shljakhu iz pastky utylitarnogho svitu: irracionaljni chynnyky oblashtuvannja spilnogho svitu jak aljternatyva zasyllju pryvatnogho interesu ta nadumanogho racionalizmu [In search of a way out of the trap of the utilitarian world: irrational factors of the common world as an alternative to the strengthening of private interest and far-fetched rationalism]. – K.: Milenium.. [in Ukrainian]*.
- Kant I. (1980), *Religiya v predelakh tol'ko razuma [Religion within the mind only] // I. Kant. Traktaty i pis'ma. M.: Nauka. S. 78–278. [in Russian]*.

- Khaydegger M. (1998), Prolegomeny k istorii ponyatiya vremeni [Prolegomena to the history of the concept of time]. – Tomsk: Vodoley. [in Russian].
- Marszałek-Kawa J., Plecka D., Hołub A. (2018), Social Security. Selected Aspects. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Mircha Eliade. (2001), Mefistofelj i androgen [Mephistopheles and androgen]. K.: Vydavnyctvo Solomiji Pavlychko «Osnovy». [in Ukrainian].
- Rybalka A. (2006), Putevoditel' po miru kabbaly [Guide to the world of Kabbalah]. – M.: «Mosty kul'tury». [in Russian].

Анотація

Численні спроби удосконалити соціальні інститути, як правило, носять косметичний або й декларативний характер. Останнє свідчить, що суттєві зміни у згаданому ракурсі можливі лише як наслідок або й побічний ефект від докладання зусиль в іншій площині. Відповідно суб'єктом докладання зусиль має бути сама людина загалом, її культура, стиль та спосіб буття і активності. Ефективність же докладання зусиль визначається, окрім іншого, наявністю доброї волі та наміру самого суб'єкта щодо вдосконалення. Тоді як, формування тих чи інших намірів зумовлюється переживаннями як емоційно забарвленими чи супроводжуваними уявленнями. Відтак коректно сформовані уявлення про соціальні інститути є початком до системного трансформування самих інститутів таким чином, аби вони були максимально людинолюбними – затишними і водночас сприятливими для самореалізації особи в руслі особистісного та індивідуального зростання. Що ж до згаданих уявлень, то вони мають зводитися на встановленні функціонального навантаження чого б то було в бутті людини, тобто його властивості задовольняти конкретні потреби та очікування. Водночас різноманітні теоретизування навколо того, чим би могли бути ті чи інші феномени, інститути чи процеси, не лише відволікають від ефективної діяльності, зокрема виконання покладених обов'язків абощо, але й призводять до численних конфліктів. Відповідно дана стаття присвячена осмисленню функціонального навантаження, а отже і місця та ролі в житті людини низки ключових соціальних інститутів. Поштовхом до згаданого переосмислення послугувало прагнення подолати зумовленість буденністю, зведеною на численних стереотипах, засвоєних масами як істина внаслідок системної соціальної дресури, що приховується за освітою, вихованням абощо.

Разом з тим у розрізі даної статті пропонується до осмислення альтернативне до загальноприйнятого бачення співвідношення між законом та правом з огляду на природу та становище людини. Оскільки ж перехідною ланкою поміж природою людини та становищем людини є сексуальність, яка безпосередньо пов'язана з усталенням ієрархії цінностей, то реалізація або ж нівелювання прав людини обумовлюється тією системою законів, яка сформована відповідно до властивої тій чи іншій спільноті ієрархії цінностей. Водночас система законів або норм суспільного існування та взаємодії виказує, яким саме чином організовано функціонування держави як механізму обмеження або контролю за проявом радикального зла, себто схильності людини надавати собі право винятку.

Ключові слова: закон, право, стереотип, парадокс, сексуальність, становище людини, природа людини.

The Society and State in Terms of Their Functional Core as a Source of Problematic Issues in Social Life

Summary

Numerous attempts to improve social institutions are conventionally nominal or declarative. The latter indicates that essential changes in this perspective are possible only as a collateral consequence of exertion in another sphere. Respectively, the subject of the efforts should be the person as a whole, including their culture, nature and way of being through certain activities. The efficiency of the effort is determined, among other things, by good will and the intention of the subject to improve, whereas the formation of the intentions is conditioned by experiences as emotionally affected or idea-driven.

Thus, properly formed ideas about social institutions are the beginning of a systematic transformation of the institutions themselves conceived to be as humane as possible – both comfortable and favorable for self-realization of the person in accordance with individual growth. The afore-mentioned ideas should be based on the establishment of the functional core in human existence, i.e. the ability to meet specific needs and expectations. At the same time, various assumptions about what the phenomena, institutions or processes might be, do not only distract from the effective activities, including fulfillment of assigned duties, but also trigger numerous conflicts. Therefore, this article is aimed at understanding the functional core, and the place and role of a number of key social institutions in human life. The impetus for this reconsideration has been

a desire to overcome the conditionality of everyday life, based on assimilated mass stereotypes as the truth due to systemic social training, concealed behind education and upbringing.

In addition, contextually, the article represents an unconventional viewpoint on the relationship between law and legislation, correlated with nature and the status of man. Since the transitory link between human nature and human status is sexuality based on the established hierarchy of values, the realization or leveling of human rights, therefore, is determined by the system of laws, which is formed in accordance with the hierarchy of the intrinsic values. At the same time, the system of laws or norms of social action and interaction shows the functioning of the state as a mechanism to limit or control the manifestation of radical evil, in other words, the tendency of man to give themselves the right of exception.

Keywords: society, state, law, right, stereotype, paradox, sexuality, functional core

Volodymyr Kaluha – Doctor of Philosophy, Associate Professor, Professor at the Department of International Relations and Social Sciences, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; kalugavl@ukr.net; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4744-826X>.